

Komi Mythology. Editors Vladimir Napolskikh, Anna-Leena Siikala, Mihály Hoppál. – Budapest: Akadémiai Kiadó; Helsinki: Finnish Literature Society, 2003. – 436 p. (Encyclopaedia of Uralic Mythologies.)

Suomijos folkloristai pradėjo įgyvendinti didžiulį tarptautinį Suomijos akademijos projektą – parengti ir išleisti dvylikos tomų Uralo tautų mitologijos enciklopediją. Suregistruoti vienoje vietoje šių tautų mitologiją bei kitas jų tikėjimo apraiškas ir visa tai paskelbti su bendra rubrika – vienas didžiausių Suomijos akademijos tarptautinių projektų. Projekto reikšmė yra ta, kad pirmą kartą ištisai bus paskelbti jau išnykę, nykstantys ir tebegyvuojantys Uralo tautų mitologijos dalykai, iš archyvų į dienos šviesą bus iškelta tyrinėtojų užmiršta ar ligi šiol neprieinama medžiaga. *Mitologijos* terminas vartojamas ne tik mitinėms būtybėms nusakyti, bet ir daug plačiau: aptariami įvairūs liaudies tikėjimo dalykai, mitinių vaizdinių ekologiniai aspektai, pavyzdžiui, nuo medžioklės kultūros iki grobio pasidalijimo tradicijų.

Šis paskirų monografijų leidinys bus leidžiamas anglų kalba bendru pavadinimu *Encyclopaedia of Uralic Mythologies*, jį rengiant dalyvauja trisdešimt Suomijos, Norvegijos, Vengrijos, Estijos ir atskirų Rusijos respublikų bei kraštų tyrinėtojų. Serijos vyriausieji redaktoriai – suomių profesorė Anna-Leena Siikala (ji ir serijos koordinatore), udmurtų profesorius Vladimiras Napolskikh ir vengrų profesorius Mihály Hoppál.

Darbas pradėtas daugiau nei prieš dešimt metų. Pirmiausia reikėjo surinkti iš įvairių archyvų bei muziejų (centrinių ir vietinių) dešimtmečius ir šimtmečius kauptą medžiagą, iširti ir panaudoti anksčiau Tarybų Sąjungoje nepaskelbtus tyrinėjimus. Pirmasis organizacinis susirinkimas įvyko 1993 m. Sankt Peterburge. Tada projektinę grupę papildė įvairių regionų specialistai ir rusų kalba išleisti pirmieji trys tomai: komių mitologijos tomas – 1999, hantų – 2000, mansių – Novosibirske 2001 m. Kita bendrojo projekto dalis – šias knygas išleisti angliškai. Tai sunkina darbą, nes reikia iš rusų kalbos versti į anglų kalbą. Tyrinėtojams problemų kelia ir atitinkamos leksikos vertimas, stengiantis tiksliai perteikti pirminę prasmę.

Kad būtų aiškiau ir lengviau įsivaizduotume, kokio didelio darbo ėmėsi mokslininkai, reikėtų priminti, kokios Uralo tautos ir kalbos dar gyvos. Šiuo metu manoma, kad Uralo kalbomis kalba apie 20 mln. žmonių. Samojėdų kalbomis kalba nenetsai (nencai), enetsai, nganasanai ir selkupiai, ugrų kalbomis – vengrai, hantai ir mansiai, permiečių – udmurtai, komiai zyrianai ir komiai permiakai. Volgos finų kalbas vartoja mariai ir mordviai*. Pabaltijo finų kalbų būrys gana didelis: suomių, karelai, vepsai, ingrai, vatja, estai ir lyviai. Į šį projektą įeina ir samiai, laikyti pirmiausiai atsiskyrusiais nuo prauraliečių kalbos kamieno ir dabar kalbantys keliolika skirtingų tarmių. Naujausi jų genų tyrimai rodo, kad samiai nepriklauso sibiriečiams, o yra europietiškos kilmės. Jų ir vardas *saame*, *sa(b)me* yra baltiškos kilmės – žodžio *žemė* transformacija.

2003 m. pabaigoje išėjo pirmoji *Encyclopaedia of Uralic Mythologies* knyga, skirta komių mitologijai. Rusiškai jau parašytos hantų, mansių ir selkupių mitologijos, toliau rengiami marių, mordvių, estų ir suomių mitologijos tomai.

Kaip minėta, 2003 m. Vengrijos mokslų akademijos leidykla (*Akadémiai Kiadó*) kartu su Suomių literatūros draugija išleido komių

* Lietuvių kalbininkai, tikriausiai nepažindami atskirų tautų kalbų nei žmonių, „sukūrė“ savus tautovardžius, todėl rašoma *zyriai*, o ne *zyrianai*, *mardviai*, o ne *mordviai*. Tačiau finougriai, atrodo, gana gerai pažįstantys savo giminaičius, juos vadina tikraisiais vardais ir nė nemėgina jų tobulinti (neteko pastebėti, kad lietuvius jie būtų pavadinę *litis* ar *litis*). Tikraisias vardais tos tautos bus vadinamos ir šioje enciklopedijoje (*mordviai*, *korniai zyrianai*, *korniai permiakai*). Tas pat ir su samojėdų kalbų grupe. Lietuviai pagal rusus vartoja terminą *samodai*, kurio turbūt nė vienas mūsų kalbininkas etimologiškai nepaaiškintų. Finougristikoje vartojamas nuo senų senovės žinomas terminas, pavyzdžiui, *samojėdų kalbos*, ir, rodos, niekas nesusigundė jo keisti. Šio žodžio etimologija neaiški. Taigi nepasitikėti tų šalių specialistais būtų daugiau negu juokinga.

mitologijos tomą *Komi Mythology*. Tituliniam lapui nurodyti septyni autoriai – Nikolajus Konakovas (darbo vadovas), Irina Iljina, Pavelas Limerovas, Olegas Uljaševs, Jurijus Šabajevas, Valerijus Šarapovas ir Andrejus Vlasovas, bet rašė ir daugiau, pavyzdžiui, Dmitri Nesanelis. Daugiausia tekstų parašė N. Konakovas. Darbą koordinavo Suomijos akademija, Helsinkio universiteto Folkloristikos skyrius, Rusijos mokslų akademija, Udmurtijos valstybinis universitetas ir Vengrijos mokslų akademijos Etnografijos institutas. Versta iš rusiško leidinio *Мифология Коми* (Москва–Сыктывкар, 1999), kurio rengimu rūpinosi Rusijos mokslų akademijos Uralo skyrius, Komių mokslo centro Kalbos, literatūros ir istorijos institutas bei Komijos Respublikos kultūros ir aukštojo mokslo ministerija.

Leidinio struktūra yra savotiška. Sudarytojai neabejotinai manė, kad daugeliui skaitytojų komiai yra mažai žinoma Rusijos šiaurėje gyvenanti tauta ir jų tikėjimų pasaulis gali būti ne visai aiškus. Todėl tomo pradžioje įdėti išsamūs straipsniai apie komius zyrianus (N. Konakovas) ir komius permiakus (J. Šabajevas). Komiai zyrianai yra Komijos čia buviai, čia jų yra apie 291 tūkst., kiti – apie 50 tūkst. – gyvena už šalies ribų. Komių permiakų suskaičiuojama apie 1,5 mln., iš jų beveik vienas milijonas gyvena Komių-permių autonominėje apygardoje (sudaro apie 60 proc. regiono gyventojų). Tokia istorinė pažintis padeda geriau suvokti šių dviejų tautos dalių istorinės raidos vingius, santykius su kaimynais, taip pat suprasti ir išskirti senuosius mitologijos klodus bei naujesnių laikų transformacijas.

Toliau pateikiama plati komių mitologijos rašytinių šaltinių bei tyrinėjimų apžvalga. Įdomiausias yra kitas skyrius, kuriame bendrais bruožais aptariama komių tautos mitologija. Jis tiek mokslininką, tiek paprastą skaitytoją įveda į visą komių mitologijos pasaulio struktūrą ir šitaip padeda geriau suvokti toliau pateikiamas enciklopedines žinias apie atskirus objektus. Šiame skyriuje (p. 42–82) įvairūs autoriai rašo apie kosmogoniją, etiologinius, antropogoninius ir etnogoninius mi-

tus, socialinę-normatyvinę komių mitologiją, ekologinius jų mitologijos principus, liaudies tikėjimus, mitinę pasaulio struktūrą, sielos ir mirties koncepcijas, senųjų kultų liekanas, mitologijos santykį su tradiciniais papročiais, krikščioniškus įvaizdžius komių mitologijoje, „burtų epą“ ir mitinį burtininko įvaizdį, komių zyrianų ir komių permiakų medicininę magiją, mitinius elementus vaikų žaidimuose ir mitologiją moderniajame komių mene.

Didžiausią knygos dalį (p. 83–370) užima „Zyrianų mitologijos enciklopedija“. Tai pagal abėcėlę pateikiami straipsniai apie mitines būtybes, tikėjimus, papročius ir ritualus, burtininkus, žiniuonius bei įvairias mitologines sąvokas. Kadangi abi etninės grupės kalba komių kalba (dialektai kartais labai skiriasi), panaudota speciali mokslinė transkripcija (*British Standard B.S. 2979/58*, artimas Rusijos *GOST 16876–71* standartui, bei Kongreso bibliotekos (JAV) praktika), padedanti teisingai kuo arčiau originalo pateikti ir perskaityti analizuojamus žodžius bei vardus.

Didžiausias leidinio privalumas – kad tai ne aprašomasis komių mitologijos žinynas, o lyginamoji mokslinė enciklopedija. Tiek bendroji komių mitologijos apžvalga, tiek kiekvienas enciklopedijos straipsnis yra lyginamoji studija. Prie kiekvieno žodžio pateikiama jo prasmė, įvairios tarminės formos, ryšiai su gretimų tautų tikėjimais, mitiniais įvaizdžiais, papročiais, įvairios transformacijos, atsiradusios dėl naujų kultūros reiškinių poveikio. Skaitytojas gauna daug papildomos informacijos, kuria gali pasinaudoti net nutolusių mitinių įvaizdinių jei ne genetinei, tai bent tipologinei analizei.

Knygos pabaigoje kaip priedai pateikiami komių zyrianų ir komių permiakų folkloro tekstai, iliustruojantys pasaulio kūrimo procesus, atskirų mitinių būtybių veiklą, pasaulio modelio suvokimą, kultus, tikėjimus ir kita.

Pirmoji projekto knyga rodo, kokio didelio darbo imtasi ir kaip atsakingai jis yra dirbamas. Ši Uralo tautų ir etninių grupių mitologija gali būti jau paskutinis platus ir išsamus kai kurių sparčiai nykstančių etninių grupių dvasinės kultūros pristatymas pasauliui.

Stasys Skrodenis